

2. Dragomanov M. P. Vybrane. («... mij zadum zlozhyty ocherk istorii' cyvilizacii' na Ukraï'ni») – K.: Lybid', 1991. – 688 s.
3. Kistjakivs'kyj B. M. P. Dragomanov. Jogo politychni pogljady, literaturna dijtal'nist' i zhyttja // Kistjakivs'kyj B. Vybrane. – K.: «Abrys», 1996. – S.275–346.
4. Korh O. M. Ideja osobystosti, shho samovyznachajet'sja u kontekstii filosofii' ukrai'ns'koi' nacional'noi' ideji' (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittja) // Grani. – 2001. – №5–6. – S.115.
5. Kostomarov M. I. Slovo o Skovorode // Kostomarov M. I. Tvory: V 2-h t. – T.2. – K.: «Dnipro», 1967. – S.412–417.
6. Kostomarov M. Bogdan Hmel'nyč'kyj: Istorychnyj narys. – K.: «Veselka», 1992. – 93 s.
7. Kostomarov M. I. Zadachi ukrai'nofil'stva // Istorija ukrai'ns'koi' kul'tury: Zb. materialiv i dokumentiv. – K.: «Vyshha shkola», 2000. – S.213–215.
8. Lypyns'kyj V'jach. Lysty do brativ–hliborobiv. / Za zag. red. Ja. Pelens'kyj. – Kyi'v–Filadel'fija, 1995. – 471 s.
9. Los' J. Ivan Franko: misija publicysta // Ivan Franko – pys'mennyk, myslytel', gromadjanyn. – S.592–603.
10. Lucyshyn O. Ukrai'ns'kyj literaturnyj rozvytok jak teoretychna koncepcija Ivana Franka // Ivan franko – pys'mennyk, myslytel', gromadjanyn. – S.341–346.
11. Maksjuta M. Je. Ontologija osobystishnosti. – K.: PAT «VIPOL», 2013. – 256 s.
12. Maksjuta M. Je., Kolomijec' A. I. Do istoryko–filosofs'kyh transformacij sakral'nogo (ukrai'ns'kyj kontekst) // Mul'tyversum: Filos. Al'manah. – K., 2013. – Vyp.128. – S.3–20.
13. Popovych M. Grygorij Skovoroda: filosofija svobody. – K.: Majsternja Bilec'kyh, 2007. – 256 s.
14. Potebnja A. A. Recenzija na sbornik «Narodne pesni Galickoj i Ugorskoj Rusi», sobrannye Ja. F. Golovackim / A. A. Potebnja // Potebnja A. A. Jestetika i pojetika. – M.: Iskusstvo, 1976. – S.226–252.
15. Skovoroda G. Sad bozhestvennyh pisen' (Per. V. Shevchuka) // Skovoroda G. Tvory: U 2-h t. – T.1. – K.: «Oberegy», 1994. – S.49–81.
16. Ushkalov L. Lovytva nevlovyhogo ptaha: zhyttja Grygorija Skovorody. Vyd. 2-e. – K.: Duh i Litera, 2017. – 368 s.
17. Franko I. Krytychni pys'ma o galyc'kij inteligencii' // Franko I. Vybr. susp.–polit. i filosofs'ki tvory. – K.: Polityvdav, 1956. – S.83–103.
18. Shevchuk V. O. Nacional'na ideja v Ukraï'ni, zokrema, nacional'no–vyzvol'na, ta i'i' podvyzhyky: Istor. narys / V. Shevchuk. – K.: MAUP, 2007. – 272 s.

Maksjuta M. E., Doctor of Philosophy, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), osk@iapm.edu.ua

Kolomiets A. I., lecturer, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine Kiev), osk@iapm.edu.ua

Kulakova L. V., master's degree, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine (Ukraine, Kyiv), osk@iapm.edu.ua

Sokolova O. M., master's degree, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), osk@iapm.edu.ua

Grigory Skovoroda and the ideas of freedom and civilian humanism in the Ukrainian philosophy of the 19th – the first third of the XX century: some aspects of the problem

The article argues that the civil qualities, civic position, consciousness of the citizen's personality are the determinative factors of the progressive development of society, the interaction of man and state-political structures, synthesizing the historical, spiritual and cultural, national-mental experience. The personality of a citizen is established in conditions of freedom, demonstrating the features of responsibility and public trust, but at the same time, and shaping and deepening these conditions by the content, intensity of development of their interests and needs in all social spheres. A citizen is a free, independent, responsible person, established in its sovereignty by internal self-affirmation development, enriched with national and cultural achievements of world perception and world outlook; its implementation of life is incompatible with manifestations of social inequality, deformations of the internal integrity of a person, by its nature, designed independently to make life choices and lay their own way of life. However, the key ideas of philosophic anthropology G. Skovoroda also demonstrate the possibility of establishing lifebuoyly determined on the basis of self-knowledge, and, therefore, a free manifestation of the needs and tasks of the life-realization of man and the formation and development of society. Indeed, from the internal qualities of human personality, which were consistently covered by G. Skovoroda, in particular, the importance for the true person of the awareness of the necessity of freedom as a

determining factor in the manifestations of the personality of a citizen, depends on the nature, direction of socio-cultural development. These provisions are based on the new historical conditions of the XIX – early XX centuries. were persuaded by representatives of the Ukrainian philosophical thought, with the inspirational ideas of Skovorodin's cordocentrism. But, consequently, the constitution in the status of the objectively significant value of the individual mode of human existence as self-actualization of the individual is also actualized in the conditions of modernity. The fate of a modern person is the fate of the individual's freedom of the citizen, and its direction is justified by the perceived and redefined historical and philosophical experience.

Keywords: affinity, freedom, nation, social unity, humanism.

* * *

УДК 1(091)+82:176

Салій А.,

кандидат філософських наук, доцент, ВДНЗУ
«Українська медична стоматологічна академія»
(Україна, Полтава), anatoli.salij@gmail.com

Екзистенційні мотиви самотності в філософській прозі Михайла Коцюбинського

XIX століття – це період, коли філософія і література тісно пов'язуються один з одним спільними смислами, ідеями та творчими мотивами. Саме XIX століття конкретизує явище літературного твору, який презентує у собі низку обов'язкових філософських концептів. До категорії філософських ми можемо віднести і прозові твори українського письменника і мислителя М. Коцюбинського.

Автор звертає увагу на екзистенційну спрямованість прози М. Коцюбинського і за допомогою методу компаративного аналізу проводить порівняння з ідеями, які продукувалися в російській та західній філософії цього часу. Особливе місце у філософських пошуках українського мислителя займає тема самотності особистості, проблема покинутості індивіда і спроби осмислення цього явища з різних світоглядних позицій.

Важливо, що М. Коцюбинський віддає перевагу позитивному сприйняттю самотності як стану, у якому людина може через самозаглиблення зрозуміти себе і власну мотивацію.

Ключові слова: самотність, відчуження, покинутість, екзистенція, суспільство, література, українська філософія.

Михайло Коцюбинський постать непересічна на тлі українського літературно-філософського дискурсу кінця XIX – початку XX століть. Як людина надзвичайно скромна, він залишив по собі не багато автобіографічних записок, але це тільки підштовхує до аналізу його творчої спадщини, яка часто містить у собі саме автобіографічні риси. Тому, навіть поверхневий аналіз досліджень творчості М. Коцюбинського дозволить зробити висновок, що у контексті зазначеного періоду, ця постать належить до найцікавіших та найактуальніших, хоча все ще й не до кінця зрозумілих. Маловивченою темою у творчості М. М. Коцюбинського залишається і проблематика самотності, яка була досить близькою і самому письменникові.

Схематично можна виділити кілька варіантів інтерпретації М. Коцюбинським самотності як про-блеми. З одного боку, у мислителя це відокремлення людини від інших членів суспільства, що має мету, у першу чергу, все-таки зрозуміти самого себе, своє місце у суспільному середовищі; а з іншого, екзистенціаль самотності проявляється як наслідок поглинання власного ества проблемами оточуючих [1, с. 93]. Одним із перших творів М. Коцюбинського, у якому проявилися саме такі риси самотності та ще й на тлі гострої психологічності контексту, що за визначенням деяких дослідників його творчості [напр. 9, с. 397] стало його «типовою ознакою», може бути названий етюд «Лялечка» (1903 р.). Вже у цьому творі письменник наділяє своїх героїв такими рисами характеру

і долями, які надзвичайно яскраво демонструють саме їх самотність [3, с. 303], що кінець–кінцем обов'язково призводить до повного морального спустошення.

Творчий спадок письменника насичений спробами демонстрації та аналізу явища самотності, яке зображується ним у помітній близькості до західноєвропейської традиції екзистенціалізму. Що й не дивно, адже кінець XIX – початок XX століття в Європі позначився саме яскравою спробою реабілітувати феномен самотності в літературі і тому, ми можемо чітко простежувати як він наділяється не лише звичними негативними рисами, але і позитивними тенденціями, що робить самотність важливим елементом людського існування [2, с. 19–20]. А якщо мова ведеться про натуру творчу, то тут самотність буде відігравати взагалі ключову роль, адже так вона слугує своєрідною формою душевної вітхії внутрішнього затишку.

М. Коцюбинський переконаний у тому, що митець, письменник приречений бути внутрішньо самотнім. Це наслідок його внутрішньої самоорганізації, налаштування на світ і на те, він хоче у цей світ донести. Сам письменник переконаний, що творча людина завжди залишається до кінця не зрозумілою. По своєму символічно, що саме з цього починається його новела «Самотній» (1904 р.). «Я слухаю співи, яких ніхто не чує: то співає моя душа» [4, с. 403]. Саме душа тут виступає у ролі того координатора, який мобілізує митця на самоту, налаштовує його на постійний самотній пошук. Як внутрішній психотерапевт душа співає з глибини одне і те ж: «Самотній... Самотній... Самотній...». Хоча тут можна говорити і не просто про самотність творчої особистості, а про вселенську покинутість людської душі взагалі. Покинутість перед людьми, які бачать і не розуміють; і перед Богом, який не хоче бачити.

Самотності, у М. Коцюбинського, часто передують втома. І у нього вона породжується, з одного боку жалем, який «нагадує лиш усміх, застиглий на обличчі мерця» [5, с. 402], а з іншого – задрістю і розчаруванням, що не приносить ніяких відповідей. Усе в природі має свій сенс, має своє продовження в світі. І тільки людина блукає в мареві власних сподівань, як завжди запізно розуміючи примарність своїх устремлінь, не розуміючи до кінця природи щастя.

І ось тут, в спогляданні трагедії людського існування, у М. Коцюбинського постає «Intermezzo» (1908 р.), як справжнє внутрішнє перенародження. Хоча і тут знову не останнє місце посідають його споконвічні втома, самотність і людське горе, для якого душа поета «розкрита, як квітка для роси»... Ця новела, як ніякий інший твір М. Коцюбинського, яскраво показує і екзистенційну потребу в самотності, і обов'язковість виходу із неї, бо людина все ж «істота соціальна». Але головне, що письменник прозора натякає – всі проблеми завжди починаються з людини... З Іншого... З того, хто не звертаючи уваги на твої бажання, входить у твоє ество і розчиняється там, вимагаючи розуміння, співчуття, допомоги. Це саме той Інший, який присутній всюди, хто спостерігає за тобою і не дозволяє ніде залишатися на самоті. А ця самотність, особливо у часи депресії, так потрібна! [6, с. 41–42].

М. Коцюбинський в «Intermezzo» про самотність говорить як про цілющу силу, яка у моменти душевної втоми від суспільного тиску, дозволяє самоорганізуватися і спробувати рухатися далі. Хоча звичайно, сам процес відновлення у такому випадку більше схожий на

процес лікування від неврозу. Адже ми маємо справу із повним комплексом страхів і переживань змученої душі митця, які за зовнішніми ознаками нагадують симптоми захворювання: чорні кімнати, залиті п'янкою; меблі за стіною, які ось–ось почнуть рухатися і тривожно скрипіти, заважаючи сконцентруватися на елементарному; таке потрібне світло, яке дозволить розвіяти усі ці марення і все розставити на свої місця. Та найголовніше – люди... Примари, тіні минулого, які жили і помирали саме тут, залишаючи свої відбитки в дзеркалах і на гобеленах [6, с. 43–44].

У такому випадку терапія, для М. Коцюбинського, – природа і самотність. Саме та самотність, коли відчуваєш себе сонцем на небі, але найцінніше тут те, що між небом і сонцем не повинна стояти тінь «когось третього». Так Природа поглинає людину «in saecula saeculorum». Так налагоджуються струни душі. І так відіграє свою життєдайну роль самотність. Адже «Intermezzo» – це не просто музичний твір, це стан душі. Стан душі стомленого суспільним протистоянням митця. А тут важливе і усамітнення, і мовчання. Важливе саме так, як це переживає М. М. Коцюбинський. «С тех пор как я очутился в полном уединении – чувствую, как я страшно устал душой. Не физическая усталость, а душевная. Не хочется видеть людей, вести разговоры. Хочется сбросить с себя всю волну людской грязи, которая незаметно заливала твоё сердце, хочется очиститься и отдохнуть. Какая чудесная вещь молчание, как облагораживают и возвышают эти бесконечные пространства земной и небесной красоты» [7, с. 86]. Саме після такого єднання з природою стомлена душа стає чистішою і спокійною.

Як письменник і мислитель М. М. Коцюбинський до кінця залишався класичним імпресіоністом, який поєднав у собі сторонні, неприкриті абстракції, пафос і реалістичне відображення психологізму людських переживань, вчинків, життєвих драм і трагедій. І усе це відчувається на тлі неймовірних природних пейзажів, зображень і переживань стихій. Природа – це неприхована пристрасть самого мислителя. «В хвилини розчарування і розпуки мене раз у раз рятувала моя незвична любов до природи. Хоч мені і страшно, але мушу признатись, що більше люблю природу ніж людей» [цит. за 9, с. 414]. Письменник має право на таку відвертість. У цій цитаті весь М. М. Коцюбинський.

Список використаних джерел

1. Деркач Ж. В. Екзистенційні мотиви в творчості Михайла Коцюбинського // Вісник Черкаського університету. – 2015. – №11. – С.89–94.
2. Ємець–Доброносова Ю. Феномен відлуння. Інтерпретативні нотатки на берегах / Юлія Ємець–Доброносова // Відлуння самотності. Кнут Гамсун та контекст українського модернізму. Упорядник Юлія Ємець–Доброносова. – К.: Видавництво «ФАКТ», 2003. – С.13–22.
3. Коцюбинський М. М. Лялечка / Михайло Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1988. – Т.1. – С.298–322.
4. Коцюбинський М. М. Самотній / Михайло Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1988. – Т.1. – С.403.
5. Коцюбинський М. М. Утома / Михайло Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1988. – Т.1. – С.402.
6. Коцюбинський М. М. Intermezzo / Михайло Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1988. – Т.2. – С.41–51.

7. Листи М. М. Коцюбинського до О. І. Аплаксіної. – К.: видавництво АН УРСР, 1938. – 341 с.

8. Мовчан М. М. Самотність як феномен буття особистості / Михайло Мовчан. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. – 265 с.

9. Шамрай А. Творчість Коцюбинського в літературному оточенні / Агапій Шамрай // Відлуння самотності. Кнут Гамсун та контекст українського модернізму. Упорядник Юлія Ємець–Доброносова. – К.: Видавництво «ФАКТ», 2003. – С.392–425.

References

1. Derkach Zh. V. Ekzystencijsni motyvy v tvorchosti Myhajla Kocjubyns'kogo // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. – 2015. – №11. – S.89–94.

2. Jemec'–Dobronosova Ju. Fenomen vidlunnja. Interpretatyvni notatky na beregah / Julija Jemec'–Dobronosova // Vidlunnja samotnosti. Knut Gamsun ta kontekst ukrai'ns'kogo modernizmu. Uporjadnyk Julija Jemec'–Dobronosova. – K.: Vydavnyctvo «ФАКТ», 2003. – S.13–22.

3. Kocjubyns'kyj M. M. Ljalechka / Myhajlo Kocjubyns'kyj // Kocjubyns'kyj M. M. Tvory v dvoch tomah. – K.: Naukova dumka, 1988. – T.1. – S.298–322.

4. Kocjubyns'kyj M. M. Samotnij / Myhajlo Kocjubyns'kyj // Kocjubyns'kyj M. M. Tvory v dvoch tomah. – K.: Naukova dumka, 1988. – T.1. – S.403.

5. Kocjubyns'kyj M. M. Utoma / Myhajlo Kocjubyns'kyj // Kocjubyns'kyj M. M. Tvory v dvoch tomah. – K.: Naukova dumka, 1988. – T.1. – S.402.

6. Kocjubyns'kyj M. M. Intermezzo / Myhajlo Kocjubyns'kyj // Kocjubyns'kyj M. M. Tvory v dvoch tomah. – K.: Naukova dumka, 1988. – T.2. – S.41–51.

7. Lysty M. M. Kocjubyns'kogo do O. I. Aplaksinoi'. – K.: vydavnyctvo AN URSSR, 1938. – 341 s.

8. Movchan M. M. Samotnist' jak fenomen buttja osobystosti / Myhajlo Movchan. – Poltava: RVV PUSKU, 2009. – 265 s.

9. Shamraj A. Tvorchist' Kocjubyns'kogo v literaturnomu otocenni / Agapij Shamraj // Vidlunnja samotnosti. Knut Gamsun ta kontekst ukrai'ns'kogo modernizmu. Uporjadnyk Julija Jemec'–Dobronosova. – K.: Vydavnyctvo «ФАКТ», 2003. – S.392–425.

Salij A., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy» (Ukraine, Poltava), anatoli.salj@gmail.com

Existential motives of solitude in the philosophical prose by Mykhailo Kotsiubynskyi

The nineteenth century is a period when philosophy and literature are closely linked with each other in terms of common senses, ideas and creative motives. It is the 19th century that specifies the phenomenon of a literary work, which presents a number of compulsory philosophical concepts. The category of philosophical concepts includes the prose works of the Ukrainian writer and thinker M. Kotsiubynskyi.

The author draws attention to the existential orientation of the prose by M. Kotsiubynskyi and using the method of comparative analysis draws parallels with the ideas that were produced by the Russian and Western philosophies of this time. A special place in the philosophical search for the Ukrainian thinker occupies the topic of individual solitude, the problem of abandonment of the individual and attempts to understand this phenomenon from different worldview positions.

It is important that M. Kotsiubynskyi prefers positive perceptions of solitude as a condition in which a man can understand oneself and one's own motivation through self-absorption.

Keywords: solitude, alienation, abandonment, existence, society, literature, Ukrainian philosophy.

УДК 17.023.32(=161.2):159.922.4 Янів В.

Солов'ян В. С.,

аспірант кафедри історії філософії, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), solovjan.cacds@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ В. ЯНІВА

Стаття має на меті з'ясування концепту національної ідентичності в спадщині етнопсихолога української діаспори В. Яніва.

На основі аналізу характерологічних студій В. Яніва виявлені ключові підходи до дослідження поглядів вченого щодо національного характеру українців. Встановлено, що В. Янів визначив риси характеру українця на основі реконструкції історичних та соціо-культурних аспектів формування народного світогляду. Робиться висновок, що з позицій В. Яніва, українська національна ідентичність ґрунтується на геопсихічній приналежності України до культурного простору Заходу.

Встановлено, що вчений систематизував та узагальнив характерологічні студії мислителів української діаспори.

Ключові слова: В. Янів, філософсько-політична думка української діаспори, національна ідентичність українців, характерологія українського народу, етнопсихологія.

В умовах сучасного розвитку української філософії виникло усвідомлення необхідності розширення теоретичної основи для осмислення та дослідження національного світогляду. Помітне місце в межах наукових розвідок мислителів української еміграції належить спробам концептуалізації національної ідентичності українців. Відповідно, виникає потреба історико-філософського аналізу змісту політико-філософських студій в культурі української діаспори ХХ ст.

Одним із шляхів реалізації цього завдання є об'єктивне дослідження духовно-емоційного та соціального комплексу народу, встановлення рис його індивідуальності завдяки етнопсихологічному підходу. При цьому важливий аспект дослідницької позиції полягає у розгляді характерологічних студій української діаспори як складової вітчизняної політико-філософської думки. Такий метод уможливило розкриття сутності досліджень національного характеру українця визначними діаспорними етнопсихологами через призму політичної філософії.

В науковому середовищі української еміграції помітна роль у галузі етнопсихології належить Володимиру Яніву (1908–1991 рр.). Сфера діяльності вченого охоплювала громадсько-політичну діяльність, поезію, публіцистику та дослідження психології. Чималий внесок вчений зробив в інституційне становлення української науки в умовах бездержавності – з 1968 по 1985 рік В. Янів обіймав посаду ректора Українського вільного університету в Мюнхені, а в 1985–1987 рр. очолював Наукове товариство імені Шевченка. Попри це, сьогодні постать В. Яніва залишається без належної дослідницької уваги у вітчизняних наукових колах. Інтелектуальна спадщина вченого стала об'єктом аналізу українських науковців лише фрагментарно. Варто відзначити, що поодинокі розвідки етнопсихологічних поглядів В. Яніва здійснили такі сучасні науковці як І. Абрамова, О. Гринів, Н. Кіцак, В. Наулко, О. Яблонська, В. Якиминська, О. Ясь. Однак ці напрацювання не можуть у повній мірі ліквідувати брак комплексних досліджень характерологічних студій В. Яніва, які на сьогодні фактично опинились на узбіччі студій політико-філософських надбань української діаспори. Відтак, опис теоретичних та методологічних підходів до характерології українця в спадщині В. Яніва набуває особливе значення для дослідження української політико-філософської думки другої половини ХХ століття.

На нашу думку, першою спробою В. Яніва наблизитись до проблематики характерології українського народу є його докторська праця «Психологічні основи окциденталізму», що була написана в 1948–49 рр. Як зазначає сам вчений, головним завданням